

Rodinná sága z italského jihu
plná vášně a emocí

Rosa Ventrella

pomluva

argo

Rosa Ventrella

p o m l u v a

Přeložila Pavla Přívozníková

argo

Mým dětem

Mé umírající oči na ní spočinuly jen jedenkrát.
A její mlčení se podobalo tichu uzavřených zahrad.
Ona neřekla vůbec nic.
Já odcházel, kam všichni odcházejí...

CÉSAR ANTONIO MOLINA, *Fuga del amor*

Terre d'Arneo, 1979

Co o nás vlastně vím?

Svou sestru si pamatuju v tylových svatebních šatech, pamatuju si ji jako šťastnou královnu věcí i pohledů, a pamatuju si také, jak vysokým, zastřeným a místy přeskakujícím hlasem volala z uličky na mámu.

Někdy se mi o ní v noci zdá, jako bych ji slyšela. Následuju ozvěnu jejího hlasu, který se ke mně nese z dálky a unáší mě pryč, až do krajiny našeho dětství. Tam, kde nás široko daleko obklopovala jen makchie, všude samý štětinatý hrbol, jako by ji pokrývalo nekonečné stádo buvolů. Pak zničehonic hlas mé sestry zmizí a já se propadám do ticha noci. Popadnu z nočního stolku fotku, na níž jsme všichni společně, já, Angelina, máma a táta. Usměju se nad tátovým padoušským pohledem a matčinou krásou.

Pamatuju si chladné večery, kdy fičel mistral a já s Angelinou jsme si u ohně sundávaly boty a tlusté ponožky, abychom si v dlaních zahřály chodidla. Při té vzpomínce mě zaplaví nenadálé neopodstatněné štěstí, které se nedá k ničemu přirovnat a které ve mně zůstávalo nedotčené neznámo kde.

Pamatuju si na copertinské kamenité uličky. Do spousty z nich, tak neutěšených a křivolakých, nedokázaly proniknout ani sluneční

paprsky. A na domy, které stály tak blízko u sebe, že se po ránu kmotry jen vyklonily z okna a už si vyměňovaly zdvořilostní fráze, v poledne nasávaly vůni omáčky, kterou k obědu připravovala sousedka, anebo věšely ložní prádlo na šňůry natažené od jednoho domu k druhému. Opodál strniště, dubové háje, hromady hlíny poseté ostružiním. Povídačky o vlčích a čarodějkách přebývajících na těch pustých místech kolovaly čtvrtěmi, poletovaly nad dlážděním jako noční běsové. Za zimních dnů pronikaly štěrbinami pode dveřmi až do domů a jako smích zlomyslných skřítků se obtáčely dětem kolem kotníků. Babička Assunta si nás s Angelinou brávala na klín, zatímco máma míchala v hrnci zeleninu. Příběhy promlouvaly. Byly omamné a utišující jako lék, jako sladká, hustá a teplá tekutina, která pronikala pod kůži.

Angelina babiččin monotónní hlas neustále přerušovala. Měla všetečné otázky, chovala se vyzývavě, hlasitě mlaskala jazykem o patro, když s něčím nesouhlasila. Já jsem si všechno ukládala do paměti. Pečlivě, každý detail.

Ještě teď mám při vzpomínce na Angelinu tak sevřené hrdlo, že nemůžu polknout. Bolestně se mi po ní stýská. Vzpomínky na společně strávené chvíle se prolínají s těmi pozdějšími, chmurnými. Máma v nich tráví dlouhé hodiny v našem dětském pokoji, kde opraňuje panenku s knoflíky namísto očí a vyšitými ústy vyrobenou ze smotaného šátku, upravuje závěsy a převléká postele, natrásá netknutý polštář, skládá noční košili a hladí těch pár vlasů uvázlých mezi štětinami kartáče a ve svém odrazu na předmětech, sklech a zrcadlech pozoruje, jak pomalu schází.

Poslední slova jsem ke své sestře pronesla z daleka, šeptala jsem si je pro sebe. Posledním pohledem jsem však spočinula na jejím těle bez života, na bělostných pažích, na nafouklé a poškozené kůži. Hledala jsem na jejím těle stopy po všech činnostech, které už nikdy nevykoná, hleděla jsem na škrábance na kotnících,

upravené nehty, dlouhé a štíhlé prsty u nohou. Její chodidla mi vždycky připadala ošklivá. Příliš hubená, s neuspořádaně narostlými podlouhlými prsty, a naopak velikým a plochým palcem. Nejspíš jsem se jen snažila vypátrat nějakou zřetelnou vadu, jež by dokázala přebít zdání dokonalé krásy. Počítala jsem vteřiny, které jsem strávila zíráním na její nehybná chodidla. Dvacet dva. Jako let jejího života. Zaslzenýma očima jsem si prohlížela její tělo. Jedno chodidlo rovně, prsty ztuhlé, navždy nehybné, druhé mírně vytočené, jako v nějaké nevydařené taneční póze.

Dnes vím, že já jsem na světě zůstala právě z toho důvodu. Abych vyprávěla příběh nás všech. Pomalounku, jak říkala babička Assunta, a pěkně od začátku.

„A odkud začneš?“ ptá se mě táta.

Možná že on ten smutek vidí, už když se z dálky blíží. Mě překvapuje nenadále, hlavně ve snech. V tichu noci slyším, jak sotva popadá dech, zní to jako ozvěna vzdálených kroků nebo žabího zakvákání. Co o ní vlastně vím? Ptám se sama sebe. Co o nás vlastně vím?

„Od té pomluvy,“ odpovím mu.

Odtud musím začít. Od chvíle, kdy se vetřela do našich životů.

Čekání

Náš dům tvořila jediná místnost přepažená zástěnou, která oddělovala spánek od bdění. Matrace od nádobí. V přední části stál stůl a čtyři židle. Jedno okno vedlo na ulici, druhé do dvora, jemuž vévodil strom planiky. Podlaha samý slepičinec.

Byla jsem velmi hubené dítě. Ptáčátko kost a kůže. Máma s babičkou se mohly zbláznit, aby do mě dostaly alespoň pár soust. A já jsem z nich pak v ústech vytvořila kuličky a pečlivě je uschovala ve tváři, aniž bych je spolkla. Babička Assunta osočovala mámu: „No, co tak hledíš? Ta má tasemnici anebo je uřknutá! Něco jí být musí. Tohle není normální.“ K tomu jsem byla mlčenlivá.

Měla jsem ráda jen málo věcí. Jednou z nich byl pořádek. V první třídě jsem si rukama neustále urovnávala svou čistouňkou zástěrku, upravovala naškrobenou mašli a uhlazovala jemné a hebké vlasy sčesané do dvou culíků tak utažených, že mi téměř strhávaly kůži z hlavy. Jakmile jsem ucítila, že gumička povolila, hned jsem ji utahovala, až se mi nepřírozeně natahovaly koutky očí. Dále jsem ráda pozorovala chůzi své mámy. Pohybovala se ladně jako bosá baletka, pokládala na zem jen špičky prstů, přičemž nártu nechávala téměř vertikálně. Se sestrou jsme tohle její povýšené držení těla často napodobovaly. Chodila tímhle způsobem také

po ulici, a zatímco v mužích tím vzbuzovala touhu, v ženách nevraživost. I sousedky se na ni dívaly závistivě, ačkoli se to snažily zakrývat slušným vychováním.

Pomluvami se to u nás jen hemžilo a moje máma se jim musela vyhýbat na každém kroku, klepy chodily ulicemi, stoupaly po křivém točitém schodišti vedoucím na náměstí, vrážely do demízonů na olej před lisovnou, pronikaly do očí oslů zapřažených v povozech s ovocem, nakazily prodejce sardinek, pekaře, zelináře, kmotry na zápraží, čarodějku s temnými očima, povozníka, který sbíral kusy železa a cihel a hulákal v ulicích a jehož hrdelní hlas se nesl z daleka jako ozvěna hlasu dudka.

Kolem staré bezzubé Cimmiruty, kterou veliký hrb nutil neustále hledět k zemi, se máma snažila nepozorovaně proklouznout. Obvykle na ni totiž hleděla úkosem a křivila obličej, zatímco vylévala nočník do kamenného žlabu, jímž projížděla kola povozů. Když jsme kolem ní společně s mámou a Angelinou procházely, plivala na zem a nočník schovávala pod velkým hnědým šálem, do nějž byla zahalená. Máma se musela skrývat dokonce i před pohledem barona Personèho, vlastníka veškeré půdy v Copertinu, který byl nedůtklivý jako plemenný hřebec, snadno se rozběsnil a stejně snadno upadal do melancholie, ale jakmile zahlédl mámu, usmíval se jako dítě a skláněl hlavu, jako to dělali rolníci, když potkali jeho. Babička Assunta říkala, že naše rodina byla potrestána právě tímhle, matčinou krásou.

Byl to stejný trest, jaký měla dostat do vínku moje sestra.

Giulietta, porodní bába, která pomohla na svět všem dětem v Copertinu a mnoho dalších jich poslala na onen svět pomocí odvarů z petržele nebo za použití jehlic, při narození Angeliny pronesla: „Tahle holka má maurské oči po matce.“ Pak se podívala na mě a ústa se jí zvlnila do mírného úsměvu: „A copak ty, děvenko, nehanbi se, pojď sem ke mně, pojď se podívat na sestřičku.“

Přistoupila jsem k ní malými krůčky. Giulietta mi naháněla strach. Byla tlustá a neohrabaná. Oči měla schované pod houštinou obočí. Strach mi naháněl i její manžel. Všichni z vesnice mu říkali Skopec jako samci od ovcí. Někteří tvrdili, že obcuje s kozami, a léčitelka Pasquina, známá čarodějnice – oči měla černé jako některé ženy z Orientu – dokonce přísahala, že ho viděla obcovat s ďáblem. „Vypadal jako ženská,“ vykládala všem. „Jenom kůži měla úplně rudou a plivala oheň jako saň. Tak vypadala, žhnula jako uhel. Měla i rohy a buvolí ocas.“

V zimě, když prudký víchř lomcoval dveřmi i okenicemi a ze všech koutů se linuly podivné zvuky, jsme se já, Angelina, máma, táta, děda Armando a babička Assunta, my všichni, choulili u ohně. Moje hubené tělo bylo promrzlé na kost. Jakmile jsem položila chodidlo na zem, projel mnou ledový záchvěv. Táta mlčel, stejně jako děda Armando. Čas od času si povzdechl, jako by měl nějaké ohromné soužení, a obličej se mu zakabonil. Na nebi zářil jasný kulatý měsíc. Stromy se skláněly až k zemi. Planika na dvoře úpěla pod neúprosnými nárazy větru. Tátovi se v mihotavém světle plamenů leskly oči. Byly zelené jako copertinská pole zjara. Děda Armando ho potají pozoroval, načež si povzdechl i on. Jeho malé živé oči si nás všechny prohlížely. Pak si vložil do úst hrst suché cizrny a odkašlal si: „Už jsem vám vyprávěl, jak jednou zbojnáci došli až na věž Torre del Cardo?“ tázal se nás a mnul si ruce nad plameny. A jeho příběhy ožívaly.

V městečku se vyprávělo, že v Torre del Cardo ukryla banda loupežníků před mnoha staletími poklad. V dědečkových vyprávěních se čtyřiadvacet banditů, kteří uloupili jmění baronce Marii d'Engen, podobalo ďáblům. Představovala jsem si, jak se potulují po murgerské makchii, spí ve křoví a na stromech, pojídají holá

ptáčata sebraná z hnízd a kořeny vytrhané z půdy. Fantazírovala jsem, jak v tajné skrýši ve věži shromažďují kořist a jak na ni uvalují strašlivou kletbu.

„Kdo se přiblíží k pokladu na Cardu, bude o hlavu kratší.“

Duše loupežníků jako by obživly v černých stínech kolem ohně, i s jejich dlouhými vlasy, vousy a rohatými hlavami. A mezi nimi byl také ďábel s ženskou tváří a červenou kůží chrlící oheň jako saň. Zavírala jsem oči. Cítila jsem, jak mi těžknou paže i nohy. Děda Armando měl dar vypravěčský. Táta měl dar mlčet. Babička selský rozum. Máma a sestra krásu. A já? Já jsem svůj dar měla teprve objevit. Velkou část svého dětství jsem strávila jen pozorováním.

Jedné zimní neděle vzal děda mě a Angelinu na Torre del Cardo. Bylo mi asi osm let.

„Já se chci taky stát baronkou,“ pronesla suše moje sestra.

Nesla se s rukama v bok a nosem nahoru, jako by si chtěla přilonět ke vzduchu. Krajina kolem nás byla nehostinná a porostlá stromy a keři. Přelétla jsem ji pohledem, kam až jsem dohlédla. Připadala mi jako malý laskavý vesmír schoulený ve své ulitě, kouzelné místo, kde se čas zastavil před mnoha staletími. Čtyři zdi, miniaturní obydlí s dvířky do lomeného oblouku a dvojítymi okénky po stranách. Nic víc z někdejšího barončina sídla nezbylo.

„Baronka Maria byla určitě překrásná paní se stejně dlouhými černými vlasama, jako má máma,“ dodala Angelina a zvědavě nahlížela dovnitř klíčovou dírkou u dveří vedoucích do věže. Možná doufala, že je dokáže otevřít pouhým pohledem, ale takové věci nedokázala ani čarodějka.

Já jsem si baronku naopak představovala jako starou a nevlídnou ženu s bledou tváří a myslí otupělou samotou, které ze skládaného límečku bílé halenky trčel nažloutlý a povadlý krk.

„A snažil se tady někdy někdo ten loupežnický poklad najít a odnést ho pryč?“ zeptala se Angelina.

„Ach,“ vydechl děda, jako by ho mluvení zmáhalo. Skrže zatnuté zuby vypustil jen mírný, nevrlý, ale teplý povzdech. „Je moc chladno, nemůžeme se tu moc dlouho zdržovat,“ vysvětloval.

„Ale no tak, dědo, vyprávěj,“ pobídla ho Angelina, a jelikož odolat jí bylo nemožné, děda Armando uhladil několik trsů trávy, pak se na ně uvelebil a vyzval nás, ať se usadíme vedle něj.

„Kdysi dávno poradil moudrý stařec jednomu odvážnému venkovanovi, že k tomu, aby na Cardu našel poklad, se musí vydat v noci na Velký pátek s dítětem v plenkách a obětním beránkem na vrchol věže, a pokud tak učiní, k pokladu ho dovede paprsek světla. Venkovan netrpělivě očekával určený den, ale vydal se na místo bez dítěte a bez beránka, protože si myslel, že by musel dítě obětovat, a také proto, že by v noc návštěvy Božího hrobu nenašel žádného kněze, který by zvířeti požehnal. Vydal se po schodech nahoru, ale po pár krocích ucítil, jak mu nějaká neznámá síla prudce cloumá rameny, a k smrti vyděšený utekl pryč. Byly to duchové loupežníků, kteří opatrují poklad a nedovolí ani těm nejodvážnějším, aby se ho zmocnili.“

„Ani čarodějka nevypravuje tak hezké příběhy,“ pronesla nadšeně Angelina.

„Aha,“ usmál se děda. „Tak teď si zahrajeme takovou hru. Nějaký příběh mi povíte vy dvě.“

Angelina chvíli nehybně a strnule seděla, velká ústa měla pootevřená, rozčuchané vlasy jí padaly do čela.

„Začni, Angelino,“ pobízela jsem ji. „Ty máš větší představivost.“

Odkašlala si a postavila se. Už tehdy jsem ji stěží dokázala brát jako malou holku. Vždy věděla, co má říct, při jakékoli příležitosti, a jednala s takovou jistotou, že to v mých očích hraničilo s drzostí. Jen spánek jí vracel její skutečný věk.

Když jsme usínaly v jedné posteli, uložené obráceně jedna k druhé, podpírala jsem si hlavu rukou a pozorovala jsem ji. Její sny byly plné pohybů, mrkání víček a úšklebků, lehkých náznaků, kdy to vypadalo, že už už promluví, ale nakonec jen vydechla a slova pronášela pouze ve snu. V těch chvílích jsem hloubala nad tím, jak snadno a upřímně, bez okolků, dokáže vyslovit své myšlenky. Mě také napadala spousta věcí, ale nad vším jsem dlouho přemýšlela. V mojí mysli se slova kupila, vzájemně se naháněla a vznikaly z nich myšlenky, jež mi připadaly až příliš složité. V mém způsobu vyjadřování byla jakási nejistota, a navíc jsem koktala, což nakonec všechny popuzovalo. Později jsem pochopila, že moje potíže spočívaly právě v tom, že jsem nedokázala slova sestavit do jednoduchých vět, obyčejných a spontánních, jako byly ty Angelininy.

„Tenhle příběh mi kdysi vyprávěla čarodějka,“ rozpovídala se a rukama přitom ve vzduchu kreslila velké kruhy. „Byla jednou jedna dívka, která se měla vdávat...“

Děda se opřel lokty o stehna a hlavu uložil do dlaní. Už nevypadal unaveně, jeho oči ožily.

„Večer před svatbou si oblékla svoje svatební šaty, vyšla z domu a vydala se k rybníku, aby si prohlédla svůj odraz na vodní hladině. Připadala si krásná, dokonce překrásná. Aby se mohla ještě lépe podívat na svou krásu, naklonila se nad hladinu, jak nejvíc mohla. Její tvář se jí tuze líbila, a tak se svého odrazu chtěla dotknout. V tu chvíli uviděla...,“ nadechla se, „nafouklé tělo mrtvé ropuchy!“

„A dál?“ přerušila jsem ji.

„Vsadím se, že chudák holka moc dlouho nežila,“ zkusil to děda.

„Jak to víš?“ zeptala se ho Angelina.

„Dotýkat se vody, kde je mrtvá ropucha, nosí smůlu. Takže buďte opatrné, děvenky.“